

KONTRABANDOS IR KORUPCIJOS KAIP SOCIALINIŲ REIŠKINIŲ SANTYKIS

Gintarė Šatienė¹, Jurgita Baltrūnienė², Laurynas Jokšas³

¹Šiaulių universitetas, Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai, Lietuva,

El. paštas gintare.satiene@notarai.lt

^{2,3}Šakių rajono apylinkės prokuratūra, Bažnyčios g. 6, LT-71120 Šakiai, Lietuva,

El. paštas: baltruniene.jurgita@gmail.com, laurynas_joksas@yahoo.co.uk

Anotacija

Kontrabanda ir korupcija – neigiami socialiniai reiškiniai; tai nėra objektyvi tikrovė, nes juos „kuria“ žmonės. Kontrabanda dažniausia įvardijama kaip neteisėtas prekių (ar kitų daiktų) gabenimas per valstybės sieną, neteisėtas disponavimas nelegaliai importuotomis prekėmis, apmokestinamomis valstybėje nustatytais privalomais mokesčiais. Korupcija suprantama kaip bet koks valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens elgesys, neatitinkantis jam suteiktų įgaliojimų ar nustatytų elgesio standartų ar tokio elgesio skatinimas, siekiant naudoti sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant asmenų ir valstybės interesams. Straipsnio autorių nuomone, kontrabanda ir korupcija yra vieni pavojingiausių socialinių reiškinų, keliančių grėsmę žmogaus teisėms, demokratijai ir teisei valstybei, iškreipiantys socialinį teisingumą. Todėl šiame straipsnyje siekiama atskleisti kontrabandos ir korupcijos kaip dviejų socialinių reiškinų santykio analizę, aptariant kontrabandos ir korupcijos kaip atskirų socialinių reiškinų bendrus bruožus bei įvertinant kontrabandos ir korupcijos tarpusavio ryšį ir jo įtaką abiejų nusikalstamų veikų mastui bei paplitimui.

Pasaulyje naudojami skirtingi kontrabandos ir korupcijos diagnostikos būdai: šių reiškinų suvokimo įvertinimas, susidūrimo su korupcijos ar kontrabandos atvejais patirties įvertinimas, suvokimas ir patirties būdų derinimas, teisinė statistika ir kt. Pateikiama skirtingų kontrabandos ir korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų dinamikos ir jų kaip socialinių reiškinų ryšio analizė, nagrinėjamas kontrabandinių veikų dinamikos ryšys su korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų dinamika, pateikiami korupcijai ir kontrabandai kaip atskiriems socialiniams reiškiniams būdingi bendrieji bruožai.

Pagrindiniai žodžiai: kontrabanda, kontrabandinės veikos, korupcija, korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos, socialiniai reiškiniai.

Įvadas

Tyrimo aktualumas ir naujumas. „Socialinė teisės būtis prasideda nuo nacionalinės kultūros kaip socialinės vertybės virsmo į vertybinio skirtingumo teisinės idėjas, kuriomis remiantis aiškiai ir tiksliai išreiškiamas tos visuomenės vertybių sistema(-os) – teisės doktrina, kuri(-ios) vėliau objektyvizuojasi (sudaiktinama) į teisės normas – privalomo elgesio taisykles,

o per pastarąsias – į socialinių santykių realybę. Todėl formuojant teisinės sistemos modelį, svarbiausios yra teisės sampratos, teisės doktrinos problemos“ (Urmonas, 2006). Straipsnio autorių nuomone, kuriant nacionalinę antikorpucinių ir kontrabandos prevencijai orientuotą teisės aktų bazę, negalima apsiriboti tik teisės aktų keitimu naujais, neretai „nukopijuotais“ nuo kitų valstybių. Visų pirma būtina išsiaiškinti žmonių teisinio mąstymo principus, visuomenės vertybių sistemą bei kriterijus ir tik po to pereiti prie socialinių reiškinų objektyvizacijos ribų nustatymo teisės normose ir jų įgyvendinimo.

Korupcijos ir kontrabandos socialinis pažinimas yra itin svarbus dėl šių priežasčių: pirma, korupcija ir kontrabanda – tai socialiniai reiškiniai, o ne gamtos faktai fiziniame pasaulyje, todėl tai nėra objektyvi, t. y. nuo mūsų nepriklausanti tikrovė; antra, ne tik žmonės kuria visuomenę (valstybę), kurioje įsikerojusi korupcija ir kontrabanda, bet ir pati visuomenė (valstybė) „kuria“ korumpuotus žmones ir orientuoja juos į kontrabandinių veikų darymą, t. y. formuoja jų vertybes, elgesį ir pan. Dėl minėtų priežasčių pati socialinė teorija, aiškinanti korupcijos ir kontrabandos kaip neigiamų socialinių reiškinų problemą, yra neatskiriama visuomenės gyvenimo dalis, nes ji negali atsiriboti nuo žmonių praktinės veiklos, elgesio, neprarasdama savo objekto.

Praėjusį dešimtmetį kontrabandos ir korupcijos temos tapo ne tik teisinių, bet ir sociologinių, ekonominių, etikos ir kitų mokslinių tyrimų objektu. Korupcija ir kontrabanda kaip socialiniai reiškiniai ir kriminaliniai nusikaltimai yra ne tik problema, kurią reikia aiškinti ir spręsti, tačiau galima teigti, kad šiuo metu šias problemas, pasak Piliponytės, galima įvardyti „gerai parduodamomis prekėmis“ (Piliponytė, 2004). Taip yra dėl to, kad žmonės apie nusikaltimus nori žinoti daugiau „dėl noro žinoti asmeninio saugumo sąlygas visuomenėje, kurioje gyvena“ (Dobryninas, 2001, p. 11). Problemą gilina ir tai, kad oficialioji statistika neatspindi tikrų korupcijos ir kontrabandos mastų, lygio ir paplitimo valstybėje, nes korupcija ir kontra-

banda – tai latentiniai reiškiniai. Šių reiškinų latentškumą atspindi tai, kad visų pirma jame dalyvaujantys asmenys paprastai yra suinteresuoti išlaikyti nusikalstamos veikos fakto paslaptį; antra, dažniausia išaiškinami paprasčiausi, akivaizdžiausi nusikalstamų veikų atvejai, tačiau iš tiesų korupcijos ir kontrabandos, kaip tarpusavyje susietų socialinių neigiamų reiškinų, branduolį sudaro sudėtingiausi, komplikuoti sisteminės korupcijos atvejai (Gutauskas, Laucius, 2007). Todėl korupciją galima įvardyti kaip prielaidą kontrabandai plisti, ir priešingai: kontrabanda gali būti suvokiama kaip priežastis bei sąlyga korupcijai atsirasti ir klestėti. Korupciją ir kontrabandą valstybėje apibūdinantys statistiniai rodikliai priklauso nuo papildomų veiksnių, pavyzdžiui, šias nusikalstamas veikas tiriančių institucijų aktyvumo, jų veiklos efektyvumo, gyventojų nepakantumo šioms veikoms, pasiryžimo pranešti apie konkrečius nusikalstamų veikų atvejus teisėsaugos institucijoms ir pan.

Tyrimo objektas – kontrabandos ir korupcijos kaip dviejų socialinių reiškinų santykis.

Tyrimo tikslas – kontrabandos ir korupcijos kaip dviejų socialinių reiškinų santykio analizė.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) aptarti kontrabandos ir korupcijos kaip atskirų socialinių reiškinų bendrus bruožus;
- 2) įvertinti kontrabandos ir korupcijos tarpusavyje ryšį ir jo įtaką abiejų nusikalstamų veikų mastui bei paplitimui.

Tyrimo šaltiniai. Teorinį tyrimo pagrindą sudaro užsienio ir Lietuvos autorių darbai kriminalistikos mokslo, baudžiamosios teisės, sociologijos, kriminologijos, etikos ir kitose mokslo srityse, įstatymai ir poįstatyminiai aktai, kita teisinė literatūra, statistiniai rodikliai, valstybės institucijų, kovojančių su kontrabanda ir korupcija, bei tiriančių šias nusikalstamas veikas, analitinės veiklos pažymos ir ataskaitos, kitų mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai.

Tyrimo metodai. Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro teoriniai metodai: sisteminė analizė, lyginimas, loginės operacijos su sąvokomis ir terminais (operacionalizacija); empiriniai metodai: dokumentų turinio (*content*) analizė, matematinė statistikos analizė.

Kontrabandos kaip socialinio reiškinio ir nusikalstamos veikos paplitimas Lietuvoje

Lietuvai tapus Europos Sąjungos (ES) nare, kontrabanda kaip socialinis reiškinys neišnyko. Jos mastai nuo sienų liberalizavimo pradžios iki 2010 m. pastebimai išaugo (žr. 1 lent.). Valstybės viduje itin suaktyvėjo su kontrabanda susijusi veikla – neteisėtas disponavimas nelegaliai importuotomis prekėmis, apmokestinamomis valstybėje nustatytais privalomais mokesčiais (Duomenys paimti iš Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros apžvalgos..., 2011).

1 lentelė

Užregistruota kontrabandos atvejų, pagal kuriuos pradėti ikiteisminiai tyrimai

Metai	2001	2002	2003	2004*	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Užregistruota kontrabandos atvejų, pagal kuriuos pradėti ikiteisminiai tyrimai	104	204	72	105	94	79	122	101	142	181

* 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva įstojo į ES.

Kontrabanda kaip socialinis reiškinys ir teisinė kategorija Lietuvoje žinoma nuo seniausių laikų. Susikūrus valstybei ir atsiradus valstybės sienoms, pradėjus rinkti išdo ir protekcionistinius mokesčius bei riboti tam tikrų prekių ir kitų daiktų gabenimą, atsiranda kontrabandos kontrolės ir prevencijos problema, neretai susieta su korupciniais ryšiais.

Kontrabanda – tai vienas sunkiausių nusikaltimų verslo tvarkai, darantis didelę žalą šalies ekonomikai. Statistiniai duomenys rodo, kiek vidutiniškai per metus (2001–2010 m.) Lietuvoje buvo užregistruojama kontrabandos nusikaltimų. Tačiau dėl pastarųjų didelio latentškumo galima teigti, kad realiai kontrabandos nusikaltimų buvo padaryta gerokai daugiau. Latentiškumą kartais galima vertinti ir kaip natūralią nusikalstamumo savybę, ir kaip sunkiai išaiškinamų nusikaltimų išraišką. Darant bet koki nusikaltimą,

beveik visuomet bandoma jį nusišlepti, tikimasi, kad jis nebus atskleistas. Tik dėl specialios papildomos veiklos (informacijos rinkimo, analizės, įvykių registravimo, atliekamų tyrimų ir kt.) šis latentškumas iš dalies neutralizuojamas. Atsižvelgiant į šių atskleistų užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių, galima bent iš dalies numatyti ir įvertinti realiai egzistuojančio nusikalstamumo, taip pat ir kontrabandos mastą, nustatyti bendras jos charakteristikas, kitimo tendencijas ir galimas prevencijos priemones.

Šios rūšies nusikaltimai trukdo planuoti ir vykdyti šalies ekonominę politiką, muitų surinkimą, skatina infliaciją, silpnina piliečių pasitikėjimą valstybe, daro ypač neigiamą įtaką rinkos santykiams, komercinei veiklai, ekonominei sistemai apskritai. Šioje srityje vis labiau pasireiškia organizuoto ir profesionalaus nusikalstamumo požymiai, t. y. nusikaltėliai

siekia stiprinti ir plėsti savo neteisėtą veiklą. Kartu su kontrabanda neretai daromos nusikalstamos veikos finansų sistemai, nuosavybei, valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, intelektinei ir pramonei nuosavybei, žmogaus gyvybei, sveikatai ir pan. Visa tai liudija apie kontrabandos nusikaltimų pavojingumą visuomenei.

Kova su kontrabanda, jos prevencija – tai kompleksinis darbas, apimantis įvairias kryptis: ekonominę, socialinę, teisinę ir kt. Viena efektyviausių kryptių yra kontrabandos atskleidimo ir tyrimo būdų bei priemonių tobulinimas, kriminalistinių metodinių rekomendacijų, skirtų kontrabandos tyrimui, kūrimas.

Kontrabanda kaip kvalifikuotas teisės pažeidimas atsirado XIV–XVI a., valstybėms sukūrus specialiąsias įstaigas – muitines. Pats žodis *kontrabanda* kilęs iš lotynų kalbos žodžių „contra“ – prieš, ir „bando“ – *vyriausybės įsakas*, kurie reiškia visa, kas draudžiama, kas pervežama, pergabenama neteisėtai, vogčiomis, slaptai per valstybės sieną (Сучков, 1976; *Tarptautinių žodžių žodynas*, 1985, p. 263,).

Kontrabanda, kaip ir korupcija – sudėtingas, daugiakomponentis reiškiny, kurį galima ir reikia analizuoti kompleksiskai, įvairiapusiškai (išsamiai). Šis reiškiny – ne vieno mokslo tyrinėjimo objektas. Kiekvienas mokslas, tiriantis nusikalstamą veiką kaip reiškiny, sprendžia savo specifinius uždavinius, analizuoja vienus arba kitus nusikalstamos veikos aspektus.

Remiantis statistikos duomenimis galima teigti, kad kasmet Lietuvoje išaiškinama nemažai kontrabandinių nusikalstamų veikų, tačiau šis skaičius nuolat didėja ir tai jokių būdu nerodo realių kontrabandos pobūdžio nusikalstamų veikų paplitimo mūsų valstybėje tendencijų. Pastebėta, kad sustiprinus kontrabandos kontrolės priemones, nusikaltimų padaugėjo, vėliau sumažėjo, o paskui vėl jų padaugėjo. Kontrabandininkai veikė „sniego gniūžtės“ principu: didelis skaičius užregistruotų nusikaltimų, valstybės politika ir veiksmai prieš kontrabandą, atitinkama kontrabandininkų reakcija (prisitaikymas), paskui – vėl viskas iš pradžių.

2 lentelė

Kontrabandinių nusikalstamų veikų registravimo ir tyrimo duomenys 2007–2010 m.

Nusikalstama veika	Užregistruota				Ištirta			
	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Kontrabanda	122	108	138	179	95	58	71	97
Neteisėtas disponavimas akcijais apmokestinamomis prekėmis	100	69	108	174	51	38	61	117
Muitinės apgaulė	0	1	1	5	0	0	0	5
Neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas	1	3	1	14	2	1	2	1

Šaltinis: Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros veiklos ataskaita, 2010.

Autorių nuomone, palyginti nedaug kontrabandos atvejų atskleidžiama todėl, kad kontrabandinėse veikose dalyvaujantys subjektai dažniausia slepia šias veikas ir nėra linkę bendradarbiauti su teisėsaugos institucijų pareigūnais tiek jas atskleidžiant, tiek tiriant. Todėl didžiausia kontrabandos veikos atskleidimo našta tenka teisėsaugos institucijų pareigūnams. Jų vykdomų veikų tyrimo sėkmė visų pirma priklauso nuo pagrindinių požymių, rodančių kontrabandos atvejį. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXI skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ 199 straipsnio 1 dalyje konstatuojama: „Tas, kas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabendamas privalomus pateikti muitinei daiktus, kurių vertė viršija 250 MGL dydžio sumą, nepateikė jų muitinės kontrolei ar kitaip šios kontrolės išvengė arba, neturėdamas leidimo, per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno kilnojamą-

sius kultūros vertybes ar antikvarinius daiktus, baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų“. Minėto straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kontrabandos nusikalstamos veikos kvalifikuota sudėtis, kuri nuo pirmos dalies skiriasi kontrabandos dalyku: „Tas, kas nepateikdamas muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengdamas arba neturėdamas leidimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno *šaunamuosius ginklus, šaudmenis, sprogmenis, sprogstamąsias, radioaktyvias medžiagas ar kitas strategines prekes, nuodingąsias, stipriai veikiančias, narkotines, psichotropines medžiagas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius)*, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų“. Paminėtina, jog už kontrabandos nusikalstamos veikos padarymą baudžiamoji atsakomybė numatyta ir juridiniam asmeniui (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d.Nr. VIII-1968

įstatymu, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d., Nr. IX-1495, 2003-04-10, Žin., 2003, Nr. 38-1733 (2003-04-24), Nr. X-1233, 2007-06-28, Žin., 2007, Nr. 81-3309 (2007-07-21) įstatymo redakcija).

Kontrabanda yra ekonominis nusikaltimas, kuris turi destruktvyvios įtakos ūkinei ir komercinei veiklai, ekonominiams santykiams egzistuojančioje rinkoje ir valstybės ekonominei sistemai apskritai. Nepaste-

bimai šių nusikaltimų aukomis tampa bene visi valstybės piliečiai, nes valstybės biudžetas negauna nemažos pajamų dalies už įvežamas prekes, už kurias reikia mokėti maito mokestį, o atskiros kontrabandos rūšys (šaunamųjų ginklų, sprogstamųjų ir narkotinių medžiagų ir pan.) tiesiogiai kelia pavojų visuomenės saugumui.

3 lentelė

2009–2010 m. Lietuvos Respublikos muitinės sulaikytos prekės**

Prekės	Sulaikymo atvejai		Kiekis		Preliminari vertė, Lt*	
	2009 m.	2010 m.	2009 m	2010 m.	2009 m.	2010 m.
Cigaretės ir tabakas	2 530	3 691	120 500 000 vnt.	211 082 504 vnt. 10 282 kg	36 154 507	69 304 674
Alkoholis	122	101	75 088 l	20 567 l	2 983 904	855 605
Naftos produktai	11	22	34 871 l	1 195 l	104 767	66 080
Narkotinės ir psichotropinės medžiagos	10	33	6 073 g	14 750 g 7 vnt. 27 439 l	–	–
Kitos prekės	472	649	72 l 98 114 vnt. 14 775 poros 42 583 kg	125 167 vnt. 600 m 7 335 poros 69 866 kg 44 m ³	5 285 508	5 059 662
Iš viso:	3 145	4 496			44 528 686	75 286 021

* Cigarečių preliminari vertė 2010 m., skaičiuojama 7 Lt už pakelį.

** Lietuvos Respublikos muitinės 2010 metų ataskaita.

Minėtos nusikalstamos veikos paplitimą lemia labai daug veiksnių: valstybės ekonominė būklė, korupcijos mastas ir lygis valstybėje, kainų skirtumai valstybėse, šalies geografinė, socialinė, ekonominė padėtis ir pan. Suprantama, kad narkotikų, psichotropinių medžiagų, ginklų, meno vertybių kontrabanda būdinga bene visoms valstybėms, tačiau lengvosios pramonės, maisto produktų, cigarečių, alkoholinių gėrimų kontrabanda tiesiogiai priklauso nuo konkrečiai susiklosčiusios ekonominės padėties šalies viduje bei kaimyninėse šalyse įvežamų prekių muitų tarifų, akcizų, kuriais apmokestinamos atitinkamos prekės, prekių deficito ir kt.

Kontrabanda kaip socialinis reiškinys yra susijusi su visuomenės narių poreikiais ir ekonomine valstybės padėtimi ir politika apskritai. Atliekant atitinkamų duomenų ir informacijos analizę, galima nustatyti, iš kokių ir į kokias valstybes gabenami tam tikri kroviniai, kam jie skirti, kur jie ypač paklausūs, ir pan. Tik atsižvelgiant į tai, ir reikia kurti bei taikyti naudingas ir efektyvias prevencijos priemones.

Kontrabanda įgavo tarptautinį pobūdį. Tarptautinės kontrabandos plėtrą konstatuoja visos Europos šalys. Kontrabanda neigiamai veikia valstybės ir verslo veiklą. Kontrabandos prekės konkuruoja rinkoje su teisėtai joje esančiomis prekėmis ir mažina teisėtai veikiančių ir mokesčius mokančių įmonių pelną. Kontrabandos prekės neapmokestinamos, todėl valstybės biudžetas praranda daug pajamų. Dalis kontrabandos gabenama nusikalstamų organizuotų grupių, kurios gautas lėšas naudoja kitoms nusikalstamoms veikloms finansuoti. Be to, kontrabanda skatina muitininkų, valstybės sienos apsaugos tarnybos, kitų pareigūnų, valdininkų ir politikų korupciją. „Korupcija – viena žalingiausių ydų, pasitaikančių sudėtingame tvarkos palaikymo pasaulyje“ (tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija“, 2009). Kontrabanda sudaro galimybes įsigyti nelegalioje rinkoje tabako ir alkoholio gaminių nepilnamečiams. Straipsnio autoriams nerimą kelia tai, kad nemažai Lietuvos gyventojų kontrabandą pateisina (Malinauskaitė, Šulija, Šulija, 2002, p. 136–143).

Moksleivių veiksmai, susiklosčius palankioms aplinkybėms užsiimti kontrabanda, duodančia didelių pajamų

Veiksmai	Skaičius	Procentai
Niekada tuo neužsiimtų	235	24
Pasiklaustų kitų žmonių patarimo	89	9
Užsiimtų, jei nebūtų kitos išeities	489	49
Ko gero pasinaudotų šia galimybe	151	15
Kita	22	2
Neatsakė	9	1
Iš viso:	995	100

Vertinant kontrabandos ir korupcijos daromą žalą valstybei, didėjančią europinės integracijos reikšmę, tikslinga teoriniu ir praktiniu aspektu nustatyti aptariamų neigiamų socialinių reiškinių atskleidimo, užkardymo būdus ir priemones bei parengti šių prioritetinių nusikalstamų veikų prevencijos, kontrolės strategiją, numatant konkrečioms atsakingoms valstybės institucijoms atitinkamas užduotis. Šią strategiją turi patvirtinti Lietuvos Respublikos Seimas, tokiu būdu kontrabandos ir korupcijos kontrolę, prevenciją nustatant kaip prioritetinę sritį šalies teisėsaugos institucijoms. Dokumente turi būti įtvirtinta nuosekli, ilgalaikė kontrabandos ir korupcijos kaip dviejų tarpusavyje glaudžiai susietų socialinių reiškinių, kontrolės ir užkardymo valstybės vizija, detali teisinė apibrėžtis, įgyvendinimo būdai ir priemonės. Strategija būtų orientuota į kompleksinę sistemą, apimančią nenutrūkstamą, cikliškai atsinaujinantį analizės, rengimo, tobulinimo ir įgyvendinimo procesą. Strategijoje reikėtų apibrėžti kontrabandos ir korupcijos išgyvendinimo veiksmus, priemones, vykdytojus, įvykdymo terminus, finansavimo šaltinius, kad didžiausia nauda būtų pasiekta mažiausiomis sąnaudomis. Strategija turėtų būti vykdoma kompleksiskai, koordinuojant skirtingų institucijų veiklą, derinant įgyvendinimo kryptis su panašiomis valstybinės reikšmės programomis. Galima teigti, kad turėtų būti numatomi skirtingi strategijos įgyvendinimo būdai, etapai ir priemonės atskiriems valstybės regionams, ypač daug dėmesio skiriant Lietuvos Respublikos valstybės sienos ruožui, sutampančiam su išorine ES siena. Manytina, kad tokios strategijos rengimas būtų fundamentinis, naudingas darbas ir Lietuvos teisės mokslui, nes kontrabandos ir korupcijos kontrolės, prevencijos galimybės, būdai, priemonės būtų išnagrinėtos plačiausia prasme (atsižvelgiant į pažangiausią Lietuvos Respublikos, ES ir kitų užsienio šalių patirtį).

Korupcijos kaip socialinio reiškinių ekonominiai požymiai

Korupcija, kaip ir kontrabanda – tai nusikalstamų veikų sistema ir neigiamas socialinis reiškinys. Galima

teigti, kad korupcija, kaip ir kontrabanda – tai tam tikra ekonominė veikla, nes tokiu atveju, jeigu tikimybė būti pagautam yra nedidelė, bauda yra švelni, o gautas atlygis didelis, palyginti su valstybės pareigūnui siūlomomis paskatos priemonėmis, tuomet sunkiai galima tikėtis aptikti korupciją (Klitgaard, Maclean-Abaroa, Parris, 2005, p. 36–37).

Korupcinių santykių analizė, remiantis nusikaltimų ir bausmės ekonominės teorijos principais, leidžia teigti, kad korupcija – tai ekonominis sandoris, kai viešajame ir privačiam sektoriuje dirbančių asmenų piktnaudžiavimas savo pareigomis įgauna konkrečią ekonominę formą (Gavelis, 2006, p. 55–61). Analizuojant mokslinę literatūrą korupcijos kaip ekonominės problemos tema (Gavelis, 2001), galima išskirti tokius korupcijos kaip sandorio ekonominius bruožus, kurie vienokia ar kitokia forma būdingi ir kontrabandai kaip nusikalstamai veikai: 1) įvyksta tuomet, kai subjektus tenkina neteisėtos naudos ir galimų sąnaudų skirtumas; 2) neteisėta nauda gaunama trečiosios šalies sąskaita; 3) gerai užmaskuojama teisinėmis normomis; 4) sudėtinga atskleisti; 5) sandorių formos yra įvairios, greitai besitransformuojančios; 6) trukdo visapusiškai pasireikšti rinkos mechanizmo elementams (paklausai, pasiūlai, kainoms, sąnaudoms, pelnui ir pan.).

Galima teigti, kad korupcinė veika – tai produktų, paslaugų ar informacijos ekonominis gavyba, paskirstymas, mainai ar vartojimas už tam tikrą atlygį ar pasinaudojant tam tikrais ryšiais. Taigi ekonominiai korupcijos motyvai yra akivaizdūs. Ekonomikos mokslo srities specialistai vienareikšmiškai akcentuoja, kad žmogus korupcinę veiką padaro siekdamas naudos (Porta, Vannucci, 1999; Rose-Ackerman, 2001). Pasak jų, kai kurie žmonės ištraukia į korupcines veikas ne dėl to, kad pagrindiniai jų motyvai skiriasi nuo kitų, neištraukusių žmonių, o dėl to, kad skiriasi jų laukiama nauda ir kaina. Išnagrinėjus Rose-Ackerman (2001) atliktus korupcijos tyrimus politinės ekonomijos kontekste, galima išskirti šiuos pagrindinius ekonominės korupcijos apibrėžties kriterijus:

1. Korupcinės veikos pelnas: kuo didesnė siūlomos naudos vertė, tuo didesnė tikimybė, kad ji bus priimta.

2. Korupcinės veikos atskleidimo ir išaiškinamumo rizika: kuo didesnė tikimybė, kad korupcinė veika bus atskleista ir išaiškinta, tuo mažesnė tikimybė, kad siūloma nauda bus priimta.
3. Korupcinės veikos nulemtų praradimų rizika: kuo mažiau priėmęs naudą asmuo uždirbs išaiškėjus korupciniam atvejui ir praradus turėtą socialinį-teisinių statusą, tuo mažesnė tikimybė, kad siūloma nauda bus priimta.
4. Konkurencija tarp prašomos paslaugos atlikimo subjektų: kuo didesnė konkurencija, tuo didesnė tikimybė, kad bus priimta mažesnės vertės siūloma nauda; ten, kur nėra konkurencijos, mažesnė tikimybė, kad bus priimta mažesnės vertės siūloma nauda.
5. Korupcinės veikos pelno paskirstymas: ten, kur asmuo už siūlomą naudą priima galutinį sprendimą, yra didesnė tikimybė, kad siūloma nauda bus priimta; ten, kur asmens, už siūlomą naudą priėmusio sprendimą, veiksmą dar turi patvirtinti kitas asmuo, yra mažesnė tikimybė, kad siūloma nauda bus priimta.

Aptarti pagrindiniai ekonominės korupcijos apibrėžties kriterijai (veiksniai) yra tarsi sąlygos, sukuriančios ir darančios įtaką (arba nedarantčios) galimoms korupcinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms. Porta, Vannucci išskiria šiek tiek kitokius veiksnius, kurie arba skatina, arba atgrasina nuo dalyvavimo korupciniuose santykiuose (Porta, Vannucci, 1999, p. 19–20):

1. tarpininkavimo kaina priklauso nuo to, ar visuomenėje korupcija yra smerkiamas reiškinys, ar ne;
2. nesudėtingas naujų veikėjų ar grupių įsitraukimas į sistemą;
3. valstybės įtakos lygis ekonominiame ir socialiniame sektoriuje;
4. kontrolės įstaigų veiklos efektyvumas;
5. konkurencijos formos;
6. rinkos kaip terpės korupcijai situacija.

Racionalus pasirinkimas tarp korupcinio ir nekorupcinio veiksmų priklauso ne tik nuo asmeninių prioritetų ir esamos institucinės aplinkos, bet ir nuo strateginių veiksmų, kurie atliekami atsižvelgiant į kitų žmonių elgseną. „Srityse, kuriose labiau išsikerojusi korupcija, yra mažesnė rizika būti demaskuotiems tiems individams, kurie nusprendė veikti nelegaliai, ir tuo daugiau moka tie, kurie bando likti nuoširdžiais. Pastarieji tampa nesuprastais arba keistais piliečiais <...>. Taigi korupcijos išsikerojimas mažina jos moralinę kainą ir skatina neteisėtus, tačiau racionaliai pagrįstus ir pasirinktus veiksmus“ (Piliponytė, 2004, p. 88).

Apibendrinant galima teigti, kad korupcijos, kaip ir kontrabandos, įvardijimas kaip tam tikros ekono-

minės veikos siejamas su naudos gavimu, disbalanso tarp aprūpinimo prekėmis ar paslaugomis ir poreikių atsiradimu, kai siekiama apginti savo interesus. Ekonominė prasme korupcinė veika – tai produktų, paslaugų ar informacijos gavyba, paskirstymas, mainai ar vartojimas už tam tikrą atlygį ar pasinaudojant tam tikrais ryšiais. Vadinasi, korupcija, kaip ir kontrabanda – tai ekonominę naudą nešanti nusikalstama veika. Tai tam tikri įvairių, greitai besitransformuojančių, gerai užmaskuojamų teisinėmis normomis, formų sandoriai. Pastarieji įvyksta tuomet, kai subjektus tenkina neteisėtos naudos ir galimų sąnaudų skirtumas, kuriuos sudėtinga atskleisti ir kurie trukdo visapusiškai pasireikšti rinkos mechanizmo elementams (paklausai, pasiūlai, kainoms, sąnaudoms, pelnui ir pan.). Autorių nuomone, kontrabandos ir korupcijos bendraisiais bruožais taip pat būtų galima įvardyti šių nusikalstamų veikų sukeliamas pasekmes: trukdo planuoti ir vykdyti ekonominę šalies politiką, mokesčių (taip pat ir muitų, PVM, akcizo ir pan.) surinkimą, skatina infliaciją, mažina piliečių pasitikėjimą valstybe, daro ypač neigiamą įtaką rinkos santykiams, komercinei veiklai, ekonominei sistemai apskritai. Tarp nagrinėjamų socialinių reiškinių bendra ir tai, kad kontrabandos nusikaltimai ir korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos neretai daromos kartu. Be to, šios nusikalstamos veikos neatsiejamos nuo kitų paraleliai daromų nusikalstamų veikų, tokių kaip finansų sistemos, turtinėms teisėms, intelektinei ir pramoninei nuosavybei, žmogaus sveikatai ir netgi gyvybei ir pan. Visa tai liudija apie kontrabandos ir korupcijos kaip neigiamų socialinių reiškinių pavojingumą visuomenei.

Korupcija kaip prielaida kontrabandai plisti

Korupcija – tai kartu ir viešosios politikos problema. Gibbonso suformuluotas korupcijos apibrėžimas akcentuoja piktnaudžiavimą galia, kurį sudaro tokie veiksmai (Gibbons, 1989, p. 778): 1) nepotizmas¹; 2) patronizmas²; 3) viešųjų ir privačių interesų konfliktas ir dėl jo vykdomas neteisėtas lobizmas³; 4) biurokratinis interesų konfliktas ir valstybės, tarnybos ar komercinės paslapties išdavimas (pardavimas)⁴. Piliponytė, analizavusi Gibbonso politinės korupcijos

¹ Pavyzdžiui, valstybės politikas ar tarnautojas į viešojo administravimo instituciją priima dirbti savo giminaitį, o ne konkurso būdu pareigas galėjusį laimėti aukštesnės kvalifikacijos pretendentą.

² Pavyzdžiui, politinė partija, laimėjusi rinkimus, nušalina nuo pareigų tuos pareigūnus ir tarnautojus, kurie rinkimų metu rėmė opozicinę partiją ar jos lyderius.

³ Pavyzdžiui, įstatymų leidžiamosios valdžios atstovai, valdantys rūdos kompanijos išteklius, balsuoja už tokį įstatymo projektą, kuris suteikia mokesčių lengvatas būtent rūdos kompanijoms.

⁴ Pavyzdžiui, Vyriausybės darbuotojai naudoja savo žinias bei tarnybos metu įgytą informaciją ir už tam tikrą atlygį konsultuoja privačius klientus.

veikų sąrašą, papildė jį dar keliomis veikomis (Piliponytė, 2004, p. 87): 1) palankių draugams ar politiniams rėmėjams sutarčių su Vyriausybe sudarymas; 2) žiniasklaidos papirkimas dezinformuojant visuomenę; 3) įvairios kitos neteisėtos politinių kompanijų finansavimo formos ir būdai.

Apibendrinant Nye, Gibbonso ir Piliponytės pateiktus politinės (administracinės) korupcijos apibūdinimus ir vieną pagrindinių korupcinių veikų bruožų – naudoti sau siekimą, galima įsivelti į diskusiją: politikų (valdininkų) veiksmus korupcijos aspektu itin sunku įvertinti, nes tada, kai valdininkas gauna korupcinių pajamų, neretai naudoti gauna ir visuomenė. Todėl kyla klausimas: ar korupcinio veiksmo tikslas buvo asmeninis pasipelnymas, o nauda visuomenei – antraeilis dalykas, ar priešingai: siekiant naudoti visuomenei, gaunama ir asmeninė nauda?

Politinę ir administracinę korupciją Rosoff, Pontell ir Tillman skirsto pagal jos pasireiškimo sferą⁵, kurių viena – tai korupcija policijoje ir muitinėje. Nagrinėjant korupcijos ir kontrabandos kaip dviejų socialinių reiškinių tarpusavio santykį pastaroji korupcijos rūšis yra aktualiausia. Ji išsiskiria daugybe formų, iš kurių minėtinos šios:

- neteisėtas (už atlygį ar kitokią naudą) įgaliojimų ir leidimų suteikimas;
- neteisėtai gautų pinigų atidavimas aukštesniam pareigūnui (angl. *kickbacks*);
- „šantažas“ už tam tikrų veiksmų atlikimą (neatlikimą) (angl. *shakedowns*);
- dokumentų ir informacijos klastojimas (angl. *fix*), „bylos pardavimas“ už tam tikrą materialų jį atlygį, siekiant išvengti baudžiamojo persekiojimo;
- „oportunistinė vagystė“, apimanti tam tikro pobūdžio veikas, pavyzdžiui, pinigų ar kitų gėrybių pasisavinimą iš areštuotų asmenų arba avarijose žuvusių aukų;
- nelegalių veikų apsauga – tai savotiški periodiniai mokėjimai pareigūnams, siekiant, kad pastarieji „nematytų“ tam tikros vykdomos nelegalios veikos, pavyzdžiui, narkotikų platinimo, prostitucijos, nelegalių azartinių lošimų ir pan.;

⁵ Korupcija vykdomojoje valdžioje apibūdinama kaip priėjimas prie valdžios ir išteklių dėl kurių „parduodant politinį palankumą“, nusiperkama „politinė parama“; tokie korupciniai santykiai yra puoselėjami, nes išrinktas į valdžią asmuo dažnai gali įsitraukti į nelegalias veikas, už tai nesulaukdamas teisinės atsakomybės. Korupcija įstatymų leidyboje (neteisėtas lobizmas) dažniausia pasireiškia per tris neteisėtas veikas: 1) rinkimų įstatymų pažeidimai; 2) neteisėtas atlygis; 3) kyšininkavimas. Korupcija teisminėje valdžioje dažniausia apibūdinama kaip „teisingumo pirkimas“ ir teigiama, kad ši korupcija pasireiškia gerokai rečiau nei korupcija įstatymų leidyboje, tačiau ją sudėtingiau demaskuoti (plačiau žr.: Rosoff, St. M., Pontell, H. N., Tilman, R. H. (1997). *Profit Without Honor. White-Collar Crime and the Looting of America*. Second Edition. Prentice Hall, p. 337–373).

- „konstrukcinės galimybės“, t. y. pasinaudojimas situacijomis, kuriose išryškėja policijos pareigūnams suteikta diskrecinė teisė spręsti, ar vykdoma veika yra legali, ar ne.

Egzistuoja daugybė įvairiausių korupcijos aiškinių ir visus juos nagrinėti nėra tikslinga (Palidauskaitė, 2001, p. 102). Mokslinėje literatūroje galima rasti istorinį-kultūrinį, struktūrinį, biurokratinį, ekonominį, politinį ir kt. korupcijos reiškinio aiškinimą. Nepaisydami korupcijos reiškinio apibūdinimo įvairovės, Heindenheimer, Peters ir Welsh siekė sugrupuoti šio reiškinio sampratas. Korupcijos apibrėžimus jie suskirstė į kelias grupes pagal santykį su visuomenės interesais, pareiga visuomenei, rinka, teise, viešąja nuomone. Remiantis minėtais aspektais, išskiriami korupcijai būdingi bruožai, kurių dauguma tinka ir politinei bei administracinei korupcijai apibūdinti (Caiden, Caiden, 1990, p. 62–63): 1) veiksmas ar jų grupė, pažeidžiantys visuomenės (viešuosius) interesus; 2) elgesys, nukrypstantis nuo pareigų visuomenei vykdymo; 3) individų ar grupių naudojama priemonė biurokratinės veiksmams paveikti, siekiant kuo racialesnio jų elgesio; 4) elgesys, pažeidžiantis formalius teisinius standartus; 5) visuomenei priimtinių moralinių principų pažeidimas.

Kalbant apie korupciją kaip tam tikrą kontrabandos klestėjimo prielaidą žmonės dažniausia ją suvokia kaip paprastą kyšininkavimą, kai pinigais ar kitomis gėrybėmis paperkamas valdininko sprendimas, atsiperkama nuo baudos arba „apeinamas“ nepatogus teisės aktais įtvirtintas draudimas. Tai galima vadinti korupcija administraciniame lygmenyje arba tiesiog administracine korupcija. Administracinės korupcijos kontekste svarbu atkreipti dėmesį ir į institucijos ar pareigūno (nagrinėjant kontrabandos atvejį – muitinės pareigūno) diskreciją ir jos įtaką sudarant sąlygas korupcijai. Terminas „diskrecija“ (lot. *discretio*, pranc. *discretion*) reiškia veiksmų laisvę, galimybę spręsti savo nuožiūra (*Tarptautinių žodžių žodynas*, 2002, p. 220.). Įstatymuose numatyta viešojo administravimo institucijos ar pareigūno diskrecija reiškia to subjekto teisę savo nuožiūra spręsti kokį nors klausimą, veikti savo nuožiūra, o tokio veikimo paskirtis – palengvinti ir užtikrinti efektyvų institucijai (ar pareigūnui) priskirtų funkcijų įgyvendinimą, kartu prisidėti prie žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo ir apsaugos įgyvendinimo.

Tačiau iš tiesų praktinėje diskrecijos įgyvendinimo veikloje susidaro „paradoksali situacija, kada suteiktos diskrecinės galios tampa grėsmingos tam pačiam žmogui: veikdamas savo nuožiūra, pareigūnas ar institucija gali „nuklysti“ nuo valstybinėms institucijoms priskirtų bendrųjų tikslų vykdymo, ir, susikoncentravęs į specifinius konkrečios situacijos tikslus, pažeisti žmogaus teises“ (Pranevičienė, 2002, p. 40). Nors ad-

ministracinė diskrecija „atgaivina viešojo administravimo institucijas, suteikia joms energijos, mobilumo ir galimybę keistis“ (Shuck, 1994, p. 155), taip pat „suteikia galimybę rinktis tarp alternatyvių veikimo būdų“ (Cane, 1996, p. 135), „galimybę susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų“ (*Black's Law Dictionary Powers*, 1996, p. 7), vis dėlto administracinė diskrecija muitinėje yra palanki terpė įsigalėti ir vežėti ne tik korupcinėms veikoms, bet ir kontrabandiniams nusikaltimams. Tokia pozicija pagrįstina tuo, kad pareigūnams ar institucijai suteikta diskrecijos teisė tam tikra prasme žmones ir jų teises „suriša“ su valdininkais, neretai žmonių teisėti interesai bei efektyvus teisių realizavimas ir apsauga priklauso nuo diskrecijos teisę turinčių valdininkų „malonės“. Tokios situacijos susiklosto tuomet, kai valdininkai įstatymų nėra įpareigoti paaiškinti ir motyvuoti atitinkamos diskrecinės teisės panaudojimą viena ar kita kryptimi.

Nors mokslinėje literatūroje akcentuojama (Pranevičienė, 2002, p. 46), kad administracija, naudodamasi suteiktomis diskrecinėmis galiomis, negali elgtis savavališkai, t. y. administracijos veiksmai, priimami sprendimai negali pažeisti teisės normų ir administracinės teisės principų (tokiais principais laikytini šie: teisės viešpatavimas, teisėtumas, proporcingumas, viešumas, skaidrumas, atskaitingumas, sąžiningumas ir kt.), vis dėlto, naudojantis administracinės diskrecijos teise, atsiranda korupcijos, o šia teisei naudojantis muitinės pareigūnams – ir kontrabandinių veikų plitimo tikimybė. Kaip teigė Romeris, „valdantieji gali savo kompetencijos ribose naudotis tam tikra siauresne ar platesne diskrecine galia, kuri formaliai leidžia laisvai veikti tam nustatytuose rėmuose ar įstatymų spragų ribose. Kaip tik ši galia sudaro palankiausias sąlygas valdantiesiems veikti savais sumetimais“ (Romeris, 1994, p. 21). Čia svarbu atkreipti dėmesį į precedentinės teisės šalyse išvystytą vadinamąją *ultra vires* (lot. *virš jėgų*) doktriną, reiškiančią, kad viešojo administravimo subjektas negali veikti viršydamas savo įgaliojimų. (Pranevičienė, 2002, p. 46). Ši doktrina skirstoma į tris rūšis, kurių turinio analizė leidžia numatyti korupcijos kaip kontrabandos plitimo prielaidos tikimybę:

1. Esminė *ultra vires* (*substantive ultra vires*): korupcinė veika galima padarant turinio klaidą, t. y. muitinės pareigūnas priima sprendimą, kuris neįeina į jo kompetenciją. (Muitinės pareigūnas, neturėdamas įgaliojimų vykdyti operatyvinę veiklą, sulauko ir tikrina asmenis, prekes, dokumentus, transporto priemones už Lietuvos Respublikos ribų, pvz., Lenkijos Respublikos teritorijoje.)
2. Procedūrinė *ultra vires* (*procedural ultra vires*): korupcinė veika galima padarant procedūrinę (veiksmo) klaidą, t. y. muitinės pareigū-

nas priima sprendimą, pažeisdamas jo priėmimo procedūrą. (Muitinės pareigūnas, sulaukęs kontrabandinės prekes gabenančią transporto priemonę, ją nuveža saugoti, tačiau nesilaiko teisės aktuose numatytų reikalavimų – jos neužplombuoja muitinės plombomis, taip sudarydamas sąlygas patekti į transporto priemonę.)

3. Piktnaudžiavimas įgaliojimais (*abuse of power*): korupcinė veika galima priimant nepagrįstą, neteisingą sprendimą, t. y. muitinės pareigūnas priima sprendimą iš esmės ir procedūriškai teisėtai, tačiau sprendimas neatitinka teisėtumo, teisingumo ir kitų kriterijų. (Pagal Lietuvos Respublikos muitinės įstatymo 20 str. 4 d. 2 p., įvesdamas į muitinės informacinės sistemos muitinės deklaracijų duomenis, nurodo kitų pavadinimų daiktus ar prekes nei yra realiai gabenamos per valstybės sieną, pvz., per sieną gabenamos kontrabandinės cigaretės, o duomenų bazėse nurodo, jog gabenamas metalo laužas.)

Autorių nuomone, visose *ultra vires* rūšyse (ne tik piktnaudžiavime įgaliojimais) yra sąlygos pasireikšti administracinei korupcijai ir būtent šioje srityje akivaizdi galimybė klestėti kontrabandai. *Ultra vires* atvejuose korupcija išvelgiama tik tuomet, jeigu administracine diskrecija pasinaudojama vadovaujantis savanaudiškais motyvais, piktavališkai, nesąžiningai ir pan., t. y. tuomet, kai yra naudos sau siekimas.

Reikia pabrėžti, kad diskrecijos teisė sudaro sąlygas plisti įvairioms politinės ir administracinės korupcijos pasireiškimo formoms. Galima išskirti šias korupcijos kaip kontrabandos prielaidos dažniausia pasireiškiančias formas: 1) kyšininkavimas; 2) korupcinis sutarčių sudarymas; 3) korupcinis „laiko sutau-pymas“; 4) korupcinė tam tikrų procesų baigtis.

Apibendrinant galima teigti, kad korupcija kaip prielaida kontrabandai plisti gali plačiausiai išsikeroti tose srityse, kuriose paplitę šie reiškiniai: 1) asmenų teisės ir pareigos priklauso ne nuo jų pačių valios ar savanoriško susitarimo su kitais, o nuo kitų asmenų sprendimų (teisės akto, leidimo, pritarimo ir t. t.); ypač daug prielaidų korupcijai atsirasti yra tais atvejais, kai reikia kito asmens individualaus sprendimo ir neįmanomas visiškas tokio sprendimo priėmimo automatizavimas, arba automatinų taisyklių įgyvendinimas sunkiai kontroliuojamas; 2) sprendimų pasekmės tenka ne sprendimą priimančiam subjektui, o kitiems asmenims; 3) taisyklės, kuriomis remiantis atliekami veiksmai, yra netikslios, neskaidrios, jų taikymo prognozės įvairios (sunku prognozuoti); 4) nėra kontrolės mechanizmo, paremto privačios nuosavybės santykiais; 5) nėra bendros ir apibrėžtos valstybės institucijų naudojamos informacijos (apie įmones ir asmenis)

valdymo sistemos, kuri leistų išvengti didelės dalies tiesioginių rinkos subjektų sutarčių su pareigūnais. Šie reiškiniai paplitę muitinėse kaip kontrabandos kontrolės institucijose, todėl būtent čia yra daug erdvės administracinės korupcijos sklaidai. Šių reiškinų atsiradimą lemia ne tik teisinės prielaidos, pavyzdžiui, teisinio reglamentavimo spragos, kolizijos ir pan., bet ir visuomenės moralė, kultūra, požiūris į bendražmojiškąsias vertybes ir pan.

Išvados

Straipsnyje apžvelgtų reiškinų atskleidžiamumo problematika sietina ne tik su dideliu šių veikų latentškumu, tyrimo tobulinimu, bet ir su galimybėmis įtraukti piliečius į šį procesą. Kartu akcentuojamas kontrabandos ir korupcijos kaip tarpusavyje glaudžiai susietų socialinių reiškinų ryšys.

Norint įvertinti ir analizuoti kontrabandos ir korupcijos reiškinų fenomeną, svarbu žvelgti plačiau – socialiniame, ekonominiame, kultūriniame ir teisės justicijos kontekste derinti teorines perspektyvas, atsižvelgiant į laiko perspektyvą, ir nuolat kintančias kontrabandos bei korupcijos formas bei tarptautinio, regioninio, nacionalinio ir vietinio konteksto ypatumus.

Kontrabandos ir korupcijos santykį atspindi reguliari, besikartojanti, integrali nusikalstama veika, kurią vykdo individas, palaikantis santykius su valstybės aparatu, privačiu verslo subjektu. Tai pasireiškia piktnaudžiavimu savo padėtimi ir pasitikėjimu siekiant asmeninės naudos.

Korupcija ir kontrabanda kaip du tarpusavyje susieti socialiniai reiškiniai – tai ekonominę naudą nešančios nusikalstamos veikos, įgaunančios tam tikras įvairias ir greitai besitransformuojančias, gerai užmaskuojamas teisinėmis normomis formas. Šie reiškiniai vyksta tuomet, kai subjektus tenkina neteisėtos naudos ir galimų sąnaudų skirtumas, kuriuos sudėtinga atskleisti ir kurie trukdo visapusiškai pasireikšti rinkos mechanizmo elementams.

Kontrabandos ir korupcijos bendrieji bruožai – tai ir šių nusikalstamų veikų kaip labai pavojingų visuomenei sukeltos pasekmės. Visose *ultra vires* rūšys sudaro sąlygas pasireikšti administracinei korupcijai, o pastaroji yra prielaida kontrabandai plisti ir klestėti.

Literatūra

1. Anechiarico, F., JACOBS, J. (1996). *The Pursuit of Absolute Integrity. How Corruption Control Makes Government Ineffective*. Chicago and New York.
2. *Black's Law Dictionary Powers*. (1996.). Oxford.
3. Caiden, G., Caiden, N. (1990). Administrative corruption. *Combating corruption. Encouraging ethics. A sourcebook for public service ethics*. Ed. By Richter W., Burke F., Doing J. Washington, DC.

4. Cane, P. (1996). *An Introduction to Administrative Law*. 3rd Edition. New York.
5. Cardona, F., Synnerstrom, S. Administrative Law Principles and Civil Service Standards. Prieiga per internetą: <<http://www.oesd.org/puma/sigmaweb/acts/civil-service/civil.htm>> [žiūrėta 2010-04-11].
6. Dobryninas, A. (2001). *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius.
7. Elliot, M. (1999). The Ultra Vires Doctrine in a Constitutional setting: Still the Centras Principle of Administrative law. *Cambridge Law Journal*, 58.
8. Gavelis, V. (2001). Socialinių ir ekonominių veiksmų įtaka nusikalstamumui. Korupciniai santykiai. *Ekonomika*, 53.
9. Gavelis, V. (2006). Korupcija – objektyvus valstybės veiklos mechanizmo kliuvinys. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (7), p. 55–61.
10. Gavelis, V., Gavelytė, I. (2001). Korupcija kaip konkurencijos priemonė. *Lietuvos ūkio konkurencingumas: konferencijos pranešimai* (2001 m. lapkričio 23 d.). Vilnius.
11. Gibbons, K. (1989). Variations in Attitudes towards Corruption in Canada. *Political Corruption: A Handbook*. Ed. by Hendeinheimer A., Johnston M., LeVine V. New Brunswick.
12. Gutas, A., Laucius, J. (2007). *Korupcija Lietuvoje: ikiteisminio ir teismo nagrinėjimo praktika*. Vilnius.
13. *Helping Countries Combat Corruption. The Role of the World Bank*. (1997). The World Bank.
14. Hung-En, S. (2006). *Gender and corruption: in search of better evidence. Global Corruption Report 2005*. Cambridge.
15. Justickis, V. (2001). *Kriminologija*. I dalis. Vilnius.
16. Klitgaard, R., Maclean-Abaroa, R., Parris, H. L. (2005). *Korumpuoti miestai. Praktinis korupcijos gydymo ir prevencijos vadovas*. Vilnius.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Nr. IX-1495, 2003-04-10, Žin., 2003, Nr. 38-1733 (2003-04-24), Nr. X-1233, 2007-06-28, Žin., 2007, Nr. 81-3309 (2007-07-21) įst. redakcija.
18. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2010 m. veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Ataskaitos/tabid/413/Default.aspx>> [žiūrėta 2011-09-13].
19. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros apžvalga per 2010 m. dėl kontrabandos, neteisėto disponavimo akcizais apmokestinamomis prekėmis, neteisėto prekių neišvežimo ir muitinės apgaulės baudžiamosiose bylose apžvalga. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Ataskaitos/tabid/413/Default.aspx>> [žiūrėta 2011-09-13].
20. Lietuvos Respublikos muitinės 2010 m. ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.cust.lt/import/failai/veikla/ataskaitos/data_activity/Ataskaita_2010_002.pdf> [žiūrėta 2011-09-13].
21. Machiavelli, N. The Prince. Written c. 1505, published 1515. Translated by W. K. Marriott, 1908. Rendered into HTML by Jon Roland of the Constitution Society. Prieiga per internetą: <<http://www.constitution.org/mac/prince00.htm>> [žiūrėta 2010-04-11].

22. Malinauskaitė, J., Šulija, J., Šulija, V. (2002). *Kontrabanda: Kontrolė ir prevencija Lietuvoje*. Vilnius: Muitinės departamentas prie Finansų ministerijos, teisės institutas.
23. Meny, Y., Sousa, de L. (2004). Corruption: Political and Public aspects. *Encyclopaedia of Social and Behavioural Sciences*. Elsevier Ltd.
24. Palidauskaitė, J. (2001). *Viešojo administravimo etika*. Kaunas.
25. Piliponytė, J. (2004). Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija ir kriminologija*, 2, p. 88.
26. Porta, D., Vannucci, A. (1999). *Corrupt Exchanges, Actors, resources and Mechanisms of Political Corruption*. New York.
27. Pranevičienė, B. (2002). *Kvaziteismai administracijos veiksmų teisėtumo kontrolės ir administracinių ginčų nagrinėjimo sistemoje*. (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.)
28. Romeris, M. (1994). *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius.
29. Rose-Ackerman, S. (1978). *Corruption: A Study in Political Economy*. New York.
30. Rose-Ackerman, S. (2001). *Korupcija ir valdžia: priešastys, padariniai ir reforma*. Vilnius.
31. Rosoff, St. M., Pontell, H. N., Tilman, R. H. (1997). *Profit Without Honor. White-Collar Crime and the Looting of America*. Second Edition. Prentice Hall.
32. Scott, J. *Comparative Political Corruption*. (1972). Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
33. Shuck, P. M. *Foundations of Administrative Law*. (1994). New York.
34. Stansbury, N. (2006). *Exposing the foundations of corruption in construction. Global Corruption Report 2005*. Cambridge.
35. *Tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija“*. (2009). 9 dalis. Vilnius
36. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (1985). Vilnius.
37. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (2002). Vilnius.
38. Usher J. A. (2001). *Bendrieji Europos bendrijos teisės principai*. Vilnius.
39. Сучков, Ю. И. (1976). *Контрабанда и ответственность*. Калининград.
40. *Юридический энциклопедический словарь*. (1984). Под ред. А. Ю. Сухарева. Москва.

Štietienė, G., Baltrūnienė, J., Jokšas, J.

Relationship between Smuggling and Corruption as Social Phenomena

Summary

Smuggling and corruption are negative social phenomena; it is not an objective reality, because people create them. Smuggling is commonly referred to as illegal traffic of goods (or other items) across the state border, unlawful disposal of illegally imported goods that are subject to tax. Corruption is understood as any behaviour of a public servant or an equivalent person, which does not match their empowerment or set standards of behaviour, or a promotion of such behaviour in order to gain benefit for self or others, thus injuring the interests of individuals and the state. The authors of the article are of opinion that smuggling and corruption are among the most dangerous social phenomena that endanger human rights, democracy and the rule of law and that distort social justice. Therefore, this article seeks to reveal and analyse the link between smuggling and corruption as two social phenomena by discussing the common features of smuggling and corruption as distinct

social phenomena, and evaluating the interrelationship of smuggling and corruption and their influence on the extent and spread of both criminal activities.

The world uses various methods to diagnose smuggling and corruption: assessment of perceptions of these phenomena, assessment and understanding of experience when encountering cases of corruption or smuggling, legal statistics, etc. The article presents analysis of dynamics of and links between various smuggling and corruption-related criminal acts as social phenomena; it also examines the relation of dynamics of smuggling acts to dynamics of corruption-related criminal acts, provides common shared features of corruption and smuggling as separate social phenomena.

Keywords: smuggling, smuggling acts, corruption, corruption-related criminal acts, social events.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. spalio mėn.; straipsnis priimtas 2011 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in October 2011; accepted in December 2011.